

8. Універсальний словник-енциклопедія. – Режим доступу: http://lumach.com.ua/use_universalnyy_slovnyk_entsyklopediya/4/?&page=8&word

9. Фисенко О.С. Концепт гроза в русском языковом сознании: дис... канд. филол. наук: 10.02.01 / Фисенко Ольга Сергеевна. – Воронеж, 2005. – 191 с.

10. Хомчак Е. Г., Волкова І. В. Асоціативно-вербальна модель концепту *радість* в українській мовній картині світу // Monografia pokonferencyjna. Science, Research, Development philology, sociology and culturology (Монографія конференції. Наука, дослідження, розвиток. Філологія, соціологія и культурологія). Berlin (Берлін), 2018. С. 65-68.

11. Хомчак Е. Г. Символ как способ свободного смыслообразования в сознании реципиента (на материале текстов И.А. Гончарова) / Сборник научных докладов «Филология и культурология. Научные предложения» (27.02.2015 – 28.02. 2015) Варшава: «Diamond trading tour», 2015. С. 94-95.

12. Штанденко У.М. Відіменний суфіксальний словотвір дієслів у староукраїнській мові XIV - XVIII ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 „Українська мова” / У.М. Штанденко. К., 2003. 20 с.

Юрченко О. В., Подгорна Т. Д.

*Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького*

ЛІНГВОСТИЛІСТИКА ТА ЕСТЕТИКА ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ В КОЛІ ПРОБЛЕМ МОВОЗНАВЧОЇ ТЕОРІЇ

Одним із провідних питань сучасної лінгвістики є вивчення художнього тексту як одиниці комунікативного акту. На думку мовознавців, лінгвістика та вивчення літератури, мабуть, одна з найважливіших проблем філології ХХ ст. [1, с. 5]. Проблема вивчення мови художніх творів має тривалу історію, вона по-різному розв'язувалася залежно від рівня розвитку мовознавства і суміжних із ним наук, від світоглядної позиції дослідника. У сучасному мовознавстві навколо категорій лінгвістична поетика, поетична мова, мова художньої літератури, а також теорія поетичної мови, художня мова та ін. ведеться боротьба ідей.

Розходження в поглядах цілком правомірні, бо художній твір і його мова є явищем складним і багатомірним, у зв'язку з чим загальна картина досліджень постає як багатовекторна система, що тільки сумарно може дати цілісне уявлення про означуване явище. Тому пошуки істини повинні відбуватися не в конфронтації різних поглядів, а в їх синтезі. Так чи інакше вказаним проблемам присвячена значна кількість робіт (Т.Г. Винокур, І.Г. Чередниченко, В.В. Виноградов, З.І. Хованська, Л.Ф. Тарасов, В.П. Григор'єв, В.А. Чабаненко). Однак при різноманітності підходів майже всі дослідники намагаються вирішити проблеми аналізу художнього тексту, не виходячи за межі понять “поетична мова”, “мова художньої літератури”, “стиль”.

Аналіз художнього тексту прийнято називати лінгвостилістичним, якщо він “розглядає використання мовних елементів у тексті художніх творів, де вони набувають

ідейно-естетичної значимості” [1, с. 8]. Для свого дослідження ми обираємо лінгвостилістичний аспект аналізу прозового тексту, бо саме такий аспект є провідним, оскільки в ньому, незважаючи на наявність аналізу лексичних та синтаксичних засобів, які відіграють важливу роль у формуванні прозового тексту, на першому плані стоїть аналіз лексичних засобів мови як головних “збуджувачів” одиниць образно-понятійного рівня змісту тексту. У сучасному мовознавстві спостерігаємо велику зацікавленість проблемами лінгвостилістики, оскільки вивчення мовних явищ зближує лінгвістику з такими галузями, як літературознавство, психологія, естетика, етика [1, с. 10].

Спираючись на досягнення вітчизняного і зарубіжного мовознавства, українські вчені Л.А. Булаховський, І.К. Білодід, М.А. Жовтобрюх, В.М. Русанівський, М.М. Пилинський, С.Я. Ермоленко, В.А. Чабаненко та багато інших у своїх наукових роботах визначили предмет і завдання української лінгвостилістики, розв'язали численні важливі її теоретичні питання, зокрема проблему формування лінгвостилістичної системи національної мови. Завданням української лінгвостилістики є вивчення таких фундаментальних проблем мовознавчої теорії, як сутність мови (соціальна природа мови, взаємозв'язок її естетичного, структурного і функціонального аспектів, закономірності функціонування) [6, с. 15].

Кожний видатний письменник має свій стиль, тобто улюблені теми і проблеми, найбільш відповідні жанри, найчастіше вживані засоби побудови творів, ліплення образів і розкриття характерів персонажів, свою творчу манеру, свій “почерк” і неповторні інтонації, по-своєму підходить до використання досвіду попередників і сучасників, своєрідно користується скарбами загальнонародної мови тощо.

Звуженим трактуванням є індивідуальний стиль, як певний набір мовно-стилістичних прийомів, однак своєрідність твору чи творчості одного митця не визначається лише мовленнєвими особливостями. Така невизначеність із цим поняттям призводить до того, що виникають сумніви у будь-якій можливості дефініціювання терміну “індивідуальний стиль”.

Стиль є свідченням мистецького таланту автора. На думку дослідників, “у поняття стилю літературного твору входять не лише мовні засоби, але також теми, образи, композиція твору, його художній зміст, втілений словесними засобами, але не такий, що вичерпується словами” [7, с. 5].

Отже, світовідчуття, світобачення письменника, його естетичний досвід зумовлюють оригінальність стилю його творів. Стиль письменника – це сукупність особливостей його творчості, якими його твори відрізняються від творів інших митців. Сукупність виражально-зображальних засобів письменника тоді дає ефект стилю, коли закономірно поєднується в художньо мотивовану систему, зумовлену індивідуальністю митця.

Індивідуальна художньо-мовна картина світу є особливістю естетичних осягнень дійсності. Її феномен визначається взаємодією кількох чинників: з одного боку, виокремлення стильової домінанти художнього тексту, з іншого – вона виростає з національної мови і її словника, що відбиває народнопоетичне осягнення людиною світу і формується під впливом традицій художнього мовлення з його естетичною настановою, співвідношенням між ідіостилем письменника і нормами загальнонародної мови, стильової концепції епохи. Художньо-мовна картина світу є результатом індивідуальної мовотворчості, особливих уподобань і орієнтирів автора (зовнішньої

і внутрішньої організації твору) [5, с. 4-5].

Індивідуальний стиль (ідіостиль, ідіолект) – це така систематичність виразових засобів мови окремого письменника, діяча культури чи іншого індивіда, що вирізняє, виділяє його мову серед інших мовців. Ця системність індивідуального мовного стилю ґрунтується на взаємозв'язку і взаємозалежності мови і мислення, на когнітивному характері мови. Письменник не тільки вибирає мовні засоби, він мислить та переживає ними і тому здатен витворювати у своїй уяві і викликати в уяві читачів індивідуальні художні образи або ж їх відмінні риси.

Ідіостиль письменника на тлі загальнонаціональної мови відображає його індивідуальне світобачення і світосприйняття через окремі специфічні мовні засоби чи оригінальне авторське використання їх. Думку про те, якими ознаками характеризується індивідуальний стиль письменника та яке значення він має до його творчості і популярності, влучно висловив Іван Франко: "... кожний письменник, особливо талановитий, виробляє свою окрему мову, має свої характерні вислови, звороти, свою будову фраз, свої улюблені слова. Письменник, у якого нема своєї індивідуально забарвленої мови, – слабкий письменник, він пише безбарвно, мляво і не може числити на довшу, тривку популярність" [4, с. 54].

Відтак індивідуальний стиль письменника – це ідейно-художня своєрідність творчості письменника, риси його творчої індивідуальності, зумовлені життєвим досвідом, світоглядом, загальною культурою, характером, уподобаннями, орієнтацією на певні літературні напрями.

Одним із численних проявів естетичної функції будь-якої літературної мови є індивідуально-авторська, зокрема письменницька мовотворчість.

З погляду естетичного функціонування заслуговують пильної уваги перш за все засоби лінгвостилістики, що створюють і підтримують емоційно-експресивну, емоційно-оцінну напругу художньої оповіді. Це й зрозуміло, оскільки індивідуально-авторська лінгвостилістика взагалі значною мірою обумовлюється особливостями взаємозв'язку між естетичними та емоційно-виразовими початками художнього слова.

Кожному дослідникові добре видно, як вияскравлюється авторське слово в його стосунку до загальнономовних естетичних категорій. Маємо на увазі такі категорії: глибока змістовність, семантична прозорість, точність, лаконізм, влучність, синтаксична симетричність, граматична стрункість, пропорційність, стилістична гнучкість і витонченість вислову; ритмічність, мелодійність, милозвучність, динамізм, інтонаційне багатство, нормативність, стильова і структурно-композиційна впорядкованість мовлення; функціональна доцільність і ситуативна доречність того чи іншого мовного засобу; найповніша відповідність між змістом і формою сказаного; логічна злагодженість, гармонія між цілим висловом (реченням, словом) і його складовими частинами [3, с. 264].

Наразі індивідуальний стиль письменника – це ідейно-художня своєрідність творчості письменника, риси його творчої індивідуальності, зумовлені життєвим досвідом, світоглядом, загальною культурою, характером, уподобаннями, орієнтацією на певні літературні напрями.

Головною ознакою естетичності як філософської категорії є почуттєва оцінність. Естетичне, емоційно-оцінне становлять нерозривний соціально-психологічний комплекс людської свідомості, а, значить, і мови [6, с. 160]. Тому під час аналізу

художнього твору з акцентуванням на його мовну естетику ми, говорячи про естетичне, обов'язково беремо до уваги й емоційне.

Мовна естетика, а відповідно й мовна експресія, що постає на ґрунті естетичного, притаманна усім формам, стилям і рівням загальнонародної мови. Вона, як і естетична функція мистецтва взагалі, спирається на уявлення людини про вищу естетичну цінність, тобто про прекрасне.

Перш за все мовна естетика виявляється при народженні нової, свіжої, образної думки, при мовотворчості (не тільки в художній літературі, а й у фольклорі, публіцистичі чи ораторському мовленні). Мова художнього тексту стає естетичною тоді, коли вона виходить із залежності від традицій, відокремлюється від звичайної та буденної мови.

До основних естетичних (лінгвостилістичних) прикмет художньої мови, або загальномовних естетичних категорій, належать: глибока змістовність, влучність, стилістична гнучкість і витонченість вислову; ритмічність, милозвучність; інтонаційне багатство, полісемантичність, динамізм тощо. Всі ці категорії, діючи на реципієнта естетично, сприяють виникненню мовної експресії.

Оскільки естетична свідомість письменника відбиває світ у формі естетично значущих, як правило, художніх образів, засобами формування й передачі цих образів виступають елементи мови, які організуються в систему тропів. Найскладнішим, найдієвішим засобом естетизації й експресивізації художньої мови, на думку багатьох лінгвістів, є метафора [2, с. 17].

Отже, в естетичному оформленні та в експресивному тонуванні художнього тексту неабияка роль належить лексичним засобам, а також низці стилістичних фігур та прийомів, організації тексту, фонетичному рівню тощо. До експресивізації на естетичному ґрунті схильні елементи всіх структурних рівнів мови, але не однаковою мірою. Найбільшу схильність до неї виявляють елементи лексичного й фразеологічного рівнів, меншу – словотворчого й фонетичного, ще меншу – граматичного.

ЛІТЕРАТУРА

1. Василенко Л.А. Синонімія і антонімія у поезіях Ігоря Муратова: автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.01. / Харк. держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. – Харків, – 1999. – 20 с.
2. Глазунова О.И. Логика метафорических преобразований. – СПб: Филологический факультет СПбГУ, 2000. – 190 с.
3. Естетика мовотворчості Олеся Гончара // Чабаненко В.А. Вибрані праці з мовознавства. – Запоріжжя: "Дніпровський металург", 2007. – с. 264-267.
4. Мацько Л.І., Сидоренко О.М. Українська мова: Посібник. – 2-ге вид., стер. – К.: Либідь, 1996. – 432 с.
5. Науменко Л.О. Мова ранніх творів Володимира Винниченка: автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.01. / НАН України. Ін-т укр. мови. – К., 2003. – 20 с.
6. Чабаненко В. Основи мовної експресії. – К.: Вища школа, 1984. – 167 с.
7. Чабаненко В.А. Стилістика експресивних засобів української мови. – Запоріжжя, 2002. – 351 с.